

Jeppe Schmidt

Temasektion: Essay

Blinde vinkler – om mænd, ære og social kontrol

”Jeg er en æreløs hund – en fucking æreløs hund, ja.”

Nawras slår armene ud og smiler, mens han forsikrer mig om, at det jo bare er noget, han siger blandt de venner, der kender til fortiden og relationen til forældrene. Jeg har sat Nawras i stævne til en samtale om mænd, ære og livet med social kontrol. Det er min opfattelse, at netop mænds udfordringer og erfaringer med æresrelaterede konflikter udgør en blind vinkel i det socialfaglige og akademiske arbejde på området. Nawras’ fortælling vidner om de særlige konfliktpunkter og forståelser af ære, der er på spil, når mænd bliver ofre i kampene mellem egne og familiens divergerende forestillinger om ”det gode liv”.

Under kaffen udfolder Nawras sin fortælling om en irakisk middelklassefamilie, der i forbindelse med Golfkrigen i starten af 1990’erne må flygte til Danmark og begynde livet på ny. Uden hverken sprog, netværk eller arbejde i landet bosætter forældrene og de to unge sønner sig i en forstad til København. I Nawras’ gengivelse af familiens historie, er der ikke bare tale om en geografisk rejse, men i høj grad også en mental rejse, hvor islam og forestillingerne om irakisk kultur og en religiøs identitet indtager en central rolle i forældrens nye liv som indvandrere i den københavnske boligblok. Morens optagethed af religion, social status og tradition er også begyndelsen på den grundlæggende splittelse, der kommer til at præge relationen mellem ham og forældrene.

Nawras’ historie og stemme repræsenterer en ofte overset gruppe af mænd, brødre og sønner, der bliver ofre for familiens forventninger, begrænsninger og traditionelle livsanskuelser.

Essays udgivet af Scandinavian Journal of Islamic Studies er ikke fagfællebedømt.

Jeppe Schmidt er uddannet antropolog fra Aarhus Universitet, og ansat som specialkonsulent i Østjyllands Politi, hvor han arbejder med vold i nære relationer og æresrelaterede forbrydelser

Som Mohammad Idriss skriver, bør vi i højere grad udforske og anerkende denne gruppes viktimisering og legitimitet som særskilte ofre i æresrelaterede konflikter (Idriss 2019). Som mange andre mænd har Nawras befundet sig i krydspresset mellem forældrenes værdier, forventninger og forestillinger om det gode liv på den ene side, og en friere fortolkning af det af religiøse liv og maskuline idealer på den anden side:

I mine teenageår opstod der en meget rigid forestilling om, hvilken slags mand jeg skulle være. Jeg skulle holde mig hjemme, koncentrere mig om min skole, få en høj videregående uddannelse og finde mig en god muslimsk pige, som jeg kunne stifte familie med. Alt, hvad jeg i øvrigt gjorde og tænkte om mit liv, var en afvigelse – i de år ville min mor ofte gennemrode mine ting, åbne min post eller ringe rundt i nabolaget for at kontrollere, hvem jeg var sammen med ... Hun underkendte, og underkender sådan set stadigvæk, alle min valg i livet.

I vores samtaler ser Nawras tilbage på en ungdom og et voksenliv, hvor moren ser hans livsvalg og drømme som afgrænsede faser. Han fortæller, at hun aldrig viger fra ideen om, at han om sider vil finde tilbage på den sti, som familien og traditionen forventer, at han skal betræde: ”Det er faser, som jeg nok kommer over, og hun opfatter det sådan, at hun ikke udfylder sin religiøse pligt, hvis hun ikke fortsætter med at presse mig til at blive den muslim og mand, som de opfatter som den rigtige.” Morens kontrolstrategier og pres mod Nawras er til dels drevet af ønsket om at opnå et godt omdømme udadtil, hvor både uddannelse og giftemål er vigtige parametre, hvorved sønnerne kan akkumulere ære og dermed højne familiens sociale status i boligområdet. Af citatet kan man dog også udlede en anden central drivkraft hos moren, nemlig en kosmisk dimension, der handler om en grundlæggende følelse af at synde. Ved at hun som mor ikke formår at præge sin søn til at indgå et ægteskab med en acceptabel muslimsk kvinde, oplever hun, at hun ikke lever op til sine egne religiøse forpligtigelser over for sin gud.

Det er med afsæt i Nawras’ og andre mænds fortællinger, at jeg vil forsøge at fremhæve en af de blinde vinkler, der findes i det socialfaglige og akademiske arbejde med æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol. Som en tidligere del af den nationale sikkerhedskonsulentordning og aktuelt som speciel-

¹ Den nationale sikkerhedskonsulentordning er organiseret under Styrelsen for International Rekruttering og Integration (SIRI). Landets sikkerhedskonsulenter har til opgave at understøtte og vejlede kommunale fagpersoner og borgere i forbindelse med æresrelaterede konflikter og vold.

konsulent hos Dansk Politi, er den min oplevelse, at vi i tilrettelæggelsen af myndighedernes indsatser over for æresrelaterede konflikter, mangler både viden og blik for mænds udsathed, roller og dilemmaer. Netop dette manglende blik for mændenes særlige udsathed og behov udgør en blind vinkel i den måde, vi forsøger at håndtere og forebygge æresrelaterede konflikter. Flere nordiske studier peger på, at mænd har forskelligartede roller i forbindelse med æresrelateret vold, tvangsægteskab og negativ social kontrol (Schlytter & Rexvid 2016; Bredal 2011; Jensen & Liversage 2017). Mænd og drenge er således ofte fanget i komplekse sociale konstellationer, hvor de kan have forskellige roller som potentielle udøvere af vold eller ofre for vold – ofte begge dele på samme tid.

Hvis vi skal undgå blinde vinkler i arbejde med at håndtere og forebygge æresrelaterede problemstillinger, mener jeg, at vi bør dyrke en mere nuanceret forståelse af de forskellige maskuline perspektiver, der kan være til stede i forbindelse med æresrelaterede konflikter. Som en rapport om dobbeltliv udgivet af *Etnisk Ung* i 2014 konkluderer, har mænd generelt en højere grad af frihed og handlerum i kollektivistiske familier. Dette udelukker dog ikke, at mange mænd og unge drenge kan være mindst lige så pressede og tynget af familiens forventninger og ønsker til deres fremtid som kvinder og unge piger. Af internationale studier fremgår det, at mænd også er udsatte i forhold til mere alvorlig vold og æresdrab (Idriss 2019; Oberwittler & Kasselt 2011). I Tyskland har man ved at gennemgå medieomtaler og tidligere retssager fundet, at 43 procent af 109 ofre for æresdrab i perioden 1996-2005 var mænd (ibid. 2011).

Et udtalt fokus på mænds udsathed og offerpositioner i æresrelaterede konflikter skal naturligvis ikke læses som et forsøg på at negligere kvinders rolle som ofre for denne type konflikter. Et videnskabeligt og socialfagligt fokus på mænds perspektiver skal derimod fremme en forståelse for de ligheder, men også forskelle, der er på den måde, som mandelige og kvindelige familiemedlemmer bliver ofre for familiens kontrol og vold. På den måde styrker vi vores muligheder for at identificere både mandelige og kvindelige ofre for æresrelaterede konflikter.

Desuden vil et øget fokus på mænd bidrage til et mere nuanceret blik på begrebet ære. I mange offentlige hjælpesystemer har vi en snæver forståelsen af æresbegrebet med et udtalt fo-

kus på, hvordan familier forsøger at undgå tab af ære og omdømme ved at fastholde kontrollen over kvinders seksualitet og intime forhold. Ved at undersøge og forstå mænds udsathed og dilemmaer i familierne tilfører vi vigtige nuancer til denne forståelse af begrebet ære, så det bliver mere synligt, at æresbegrebet ikke blot handler om at undgå tab af ære – det handler også om akkumulering af ære gennem andres anerkendelse af ens seje (Ermers 2017). Ligesom Nawras oplever unge mænd også social kontrol, udskamning og voldelige repressalier, når de ikke formår at leve op til familiens forventninger om prestigefyldte jobtitler, vellykkede ægteskaber og et familieliv, der bidrager til at øge familiens sociale status og omdømme.

Den gode søn

Altså min mor var meget optaget af, at jeg som en 16-årig ung mand ikke skulle falde for fristelser eller ”synder”, som hun ville sige det. Der var ligesom en meget stærk forestilling om den gode anstændige muslimske familie, som var drivende for den kontrol, min mor udøvede over mig – og alle kan jo være enige om, at familieliv og uddannelse er godt, så det er svært at anfægte, men det er bare en meget firkantet ide om, hvad den gode arabiske eller muslimske mand så lige er.

Sådan fortæller Nawras om de kampe, der blev udkæmpet i barndomshjemmet. Nawras var ikke den perfekte søn, der efterkom familiens ønsker i relation til uddannelse og parforhold. Tværtimod var Nawras søgende i sin maskulinitet og identitet som mand, og som han beskriver det, så var det anledningen til, at han igennem flere år blev udsat for psykisk vold og kontrol fra sin mor.

Netop psykisk vold optræder som et særligt kendetegn for de mandelige ofre. I et nyligt forskningsprojekt har den britiske forsker Lis Bates kortlagt forskellige karakteristika for æresrelaterede vold udøvet mod 66 forskellige mandelige ofre (Bates 2019). Bates' undersøgelser viser, at 76 procent af de adspurgte mænd var udsat for psykisk vold, og at 59 procent af mændene var udsat for fysisk vold. Bates' undersøgelse når frem til et mønster, hvor 79 procent af mændene var udsat for vold begået af flere udøvere på samme tid, og at der primært er tale om familiemedlemmer eller svigerfamilie. Bates beskriver blandt andet,

hvordan et mandelige offer udsættes for vedvarende trusler og psykisk vold i form af sms'er og telefonopkald, hvor mødre og søstre truer med at begå selvmord som en konsekvens af sønnens beslutning om at vende familien ryggen ved at indgå i det forkerte ægteskab. Foruden den psykiske vold fremsætter Bates flere eksempler på fysiske overfald, hvor flere gerningspersoner udsætter mænd for grov fysisk vold (ibid., 50-51). Med afsæt i Bates' tal kan man konstatere, at mænd er særligt sårbare for psykisk vold, og at der i de tilfælde, hvor fysisk vold udøves, er større sandsynlighed for, at flere udøvere er involverede (Bates 2019). Bates' undersøgelse viser som anden international forskningslitteratur, at der er betydeligt flere mandlige ofre for æresrelateret vold end først antaget. Hun udpeger særlige områder, hvor mænd i er risiko for at blive ofte i æresrelaterede konflikter, blandt andet områder som mænds kønsidentitet og ægteskabsvalg samt social kontrol og kollektivt pres i relation til uddannelse, forsørgelse og beskyttelse af familiens ære.

I Nawras' fortælling fylder netop forventningspres og familiens daglige kontrolstrategier alt i de år, hvor han er hjemmeboende. Det modsatrettede forventningspres fra familien og det danske samfund bevirkede, at Nawras levede et dobbeltliv, hvor løgne og fortielser blev en del af ungdomsårene. ”Jeg løj om alt derhjemme, hvem jeg sås med, og hvad jeg interesserede mig for”, fortæller Nawras og fortsætter:

Det er meget belastende på en måde, som har sat spor i mig – man er på overarbejde for at passe ind i majoritetssamfundet og i familien, hvor forventningerne er høje og forestillingerne om det gode muslimske liv fastlåste, så det er, som om man ikke kan finde hvile nogen steder, hverken derhjemme eller derude på gaden.

Den samme hvileløse situation og komplekse relation mellem forældre og sønner, som Nawras beskriver her, udfolder den norske sociolog Anja Bredal i sit studie af unge minoritetsmænds hverdagsvilkår og liv i familien (Bredal 2011). Bredal fremhæver den kompleksitet, der ofte kendetegner unge mænds hverdag, og beskriver en række kontrolformer, forventninger og begrænsninger, som unge mænd pålægges af deres familier. Bredal trækker særligt to konfliktpunkter frem: mænds dobbeltrolle som både udøvere og ofre for kontrol, samt mænds ufrihed i forbindelse med ægteskab. Hun viser, hvordan unge mænd indtager en rolle, som dem, der forventes at håndhæve familiens

normer og eventuelle sanktioner mod kvindelige familiemedlemmer. Forventningerne til ”den gode søn” kan altså handle om, at man som søn og bror i en familie har ansvaret for at kontrollere og sanktionere over for søstre, der eksempelvis har seksuelle eller intime relationer uden for ægteskabet. Forvaltningen af denne rolle er forskelligartet, og Bredal beskriver, hvordan mænd i nogen grad presses og trues med social eksklusion, hvis de ikke udøver vold mod de søstre, der træder uden for familiens normer og kodeks for god opførsel. Ligeledes beskriver hun situationer, hvor unge mænd har forsøgt at beskytte deres søster mod forældrenes meget voldsomme reaktioner ved at irettesætte og advare hende præventivt (Bredal 2011, 69).

Foruden de mange dilemmaer, der knytter sig til rollen som bror, beskriver Bredal en række udfordringer i relation til ægteskabet og mænds forventninger og ønsker til familieliv. Med afsæt i kvalitative studier omhandlende pakistanske og arabiske familier viser Bredal, hvordan mænds handlerum og autonomi er begrænset i forbindelse med valg af ægtefælle. Vi bliver blandt andet præsenteret for den norsk-pakistanske Salman (Bredal 2011, 58-60). 30-årige Salman står over for et arrangeret ægteskab med en kusine fra Pakistan. Han opfatter i denne situation sig selv som et offer for det pres, som moren har lagt på ham, og adspurgt om mulige konsekvenser ved at modsætte sig forældres gifteplaner forklarer Salman, at han frygter den sociale isolation, der vil følge med et oprør mod forældrene; ”du bliver ikke-eksisterende i familiens øjne, og muligheden for at finde en anden pakistansk pige bliver jo også meget vanskeligt”, forklarer Salman i samtalen med Bredal. Bredal beskriver, hvordan Salman indordner sig i denne situation, hvor han af omsorg og loyalitet over for familien følger dem i deres ønsker til valg af ægtefælle.

Hvor Salman vælger en tilpasningsstrategi, går en Nawras en anden vej med et oprør mod forældregenerationens værdier. Begge veje kommer dog med omkostninger i form af enten tabt frihed eller fremmedgørelsen. Der er altså en lang række forskellige måder at håndtere familiens pres, men fællesnævneren i de forskellige konfliktområder er en forventning om, at sønnen skal tage ansvar for familiens velfærd og ære og på den måde indordne sig i fællesskabet – om dette så omhandler afstraffelse og kontrol af søstre eller at indgå i et arrangeret ægteskab på bekostning af individuelle drømme og ønsker til ægteskabet.

Nye perspektiver på mænd og ære

I landets kommuner og hos dansk politi har vi, siden drabet på Ghazala Khan i 2005, i stigende grad tilgået ære som et motiv for vold og konflikt i etniske minoritetsfamilier. I dag er æresrelaterede konflikter og ”æreskultur” en naturlig del af mange myndigheders ordforåd. Der er dog efter min mening flere faldgrubber ved den brede anvendelse af begrebet ære. Særligt forbinder vi ofte ære med en bestemt kulturel logik, der hviler på vores forestilling om en række sammenhængende ideer om køn, seksualitet og familierelationer. På den måde bliver æresbegrebet i mange tilfælde knyttet til en statisk og deterministisk kulturforståelse.

Det er min erfaring, at familiers anvendelse af ære og tilskrivningen af betydning til ære som begreb er langt mere fragmenteret og dynamisk, end vi umiddelbart tror. Som det eksempelvis er tilfældet i Nawras’ familie, er familiens værdier, religiøsitet og sociale status under kraftig påvirkning af mødet med den nye sociale virkelighed i det boligområde, som familien ankom til. Æresrelaterede konflikter skal ses som begivenheder, der formes i samspil mellem problemkomplekser som kultur, etnicitet, migration og sociale omstændigheder – og der vil derfor ofte være tale om komplekse og flertydige sager.

Diskussionen om anvendelsen og forståelsen af æresbegrebet pågår også i den danske forskningslitteratur (se bl.a. Daneskiold-samsøe m.fl. 2019; Galal & Liebmann 2020). Jeg mener godt, at vi kan bruge ordet ære, men opmærksomheden på, at æresbegrebet konstrueres forskelligt i de sociale sammenhænge, hvori æresrelaterede konflikter udspiller sig, skal skærpes. Som jeg løbende har tydeliggjort her i essyet, er det desuden relevant, at vi kigger på æresrelaterede konflikter som mere og andet end mænds vold mod kvinder – med et blik for mænds perspektiver og offerpositioner får vi nemlig tilført vigtige nuancer og variationer i vores forståelse af æresbegrebet.

Tilbage i mødet med Nawras er diktafonen slukket, og jeg forstår, at den kløft, der tog form mellem ham og forældrene i 1990’ernes København, stadigvæk fylder rummet mellem dem. Kun glimtvis kan de mødes i en samtale, en indforståethed eller et blik, og bag smil og jokes om æreløse hunde sidder Nawras tilbage med en smertelig bevidsthed om, at deres grundlæggende samhørighed og forældrenes accept af hans livsvalg måske udebliver.

Fortællinger som denne understreger, hvordan mænd kan blive ofre i konflikter om familiens ære og forældrenes høje forventninger til deres sønner. Det er derfor vigtigt, at vi undersøger mændenes livssituation og behov, så vi kan blive klogere på, hvilke sammenfald og forskelle der er i de problemstillinger, både mænd og kvinder møder i forbindelse med æresrelaterede konflikter. Overordnet set er kvinder mere udsat i forbindelse med æresrelateret vold (Bates 2019), og som tidligere nævnt, er ærindet med essayet her ikke at underkende de kvindelige ofre. Formålet er derimod at fremhæve, hvorfor mandlige ofre i forbindelse med æresrelateret vold (såvel som i andre former for vold i nære relationer) ligeledes fortjener at blive anerkendt som legitime ofre.

I diskussionen om mandlige ofre taler Bates om et ”empirisk videnshul” (ibid.). Ligesom Bates mener jeg, at vi med bedre og mere empirisk funderet viden om mænds udsathed kan tilføje nuancer til vores forståelse af æresrelaterede konflikter som helhed og undgå de blinde vinkler, der kan opstå i vores arbejde med de borgere, der er udsat for vold og konflikt. Vi får med andre ord bedre muligheder for at genkende konflikterne og derfra iværksætte de rette indsatser for at forebygge, at både mænd og kvinder udsættes for vold i forskellige former.

Foruden de vigtige nuancer, som mændenes perspektiver tilfører det socialfaglige arbejde, bidrager perspektivet som sagt også med flere lag til den gængse forståelse af æresbegrebet. Mænds ære bliver ofte forstået som noget aktivt og dynamisk, der kan akkumuleres gennem handlinger; eksempelvis ved aktiv deltagelse i bestemte sociale og religiøse sammenhænge, valg af beskæftigelse, uddannelse og ægtefælle og endeligt ved at håndhæve familiens værdier og æreskodeks. Mændenes perspektiver fremhæver på den måde en akkumulerende æresforståelse og dermed også en forskelligartethed i betydningen af ære.

I det socialfaglige arbejde med æresrelaterede konflikter er det min erfaring, at anvendelsen af ære som begreb ofte er kompleks og flertydig i de familier, hvor konflikterne udspiller sig. Vi skal derfor have blik for eventuelle variationer, improvisationer og flertydighed, når vi forholder os til de mænd og kvinder, der søger hjælp til at håndtere deres situation. Med de mandlige ofre i fokus får vi ikke bare et nyt blik for de gråzoner, der kan være i samspillet mellem at være offer og udøver, men også for de mange betydninger og variationer, der er indlejret i begrebet ære.

Litteratur

- Bates, Lis (2020). "Male Victims of Honour-Based Violence and Abuse in England: Who Does What to Whom – and Why?", i *Men, Masculinities and Honour-Based Abuse*. 1. udgave. Routledge, 2020. 44–59.
- Bredal, Anja (2011). *Mellom makt og avmakt: om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Danneskiold-Samsøe, Sofie et al. (2019). *Æresrelateret social kontrol: teori og praksis i socialt arbejde*. 1. udgave. 1. oplag. Kbh: Akademisk Forlag.
- Dietrich Oberwittler, og Julia Kasselt (2011). "Ehrenmorde in Deutschland, 1996-2005: eine Untersuchung auf der Basis von Prozessakten", Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Köln.
- Ermers, Robert (2017). *Honor Related Violence: a New Social Psychological Perspective*. London: Routledge.
- Idriss, Mohammad Mazher (2019). "The forgotten voices", i *Men, Masculinities and Honour-based Abuse*. London. Routledge.
- Jensen, Tina. og Annika Liversage (2007). *Fædre, sønner, ægtemænd: om maskulinitet og manderoller blandt etniske minoritetsmænd*. Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. København.
- Paulsen Galal, Lise og Liebmann, Louise (2020). *Magt Og (m) ulighed - Forhandlinger Af Konformitet, Autoritet Og Mobilitet Blandt Etniske Minoritetsborgere i Danmark*. Danmark
- Schlytter, Astrid, and Devin Rexvid (2016). *Mäns heder: att vara både offer och förövare*. Lund.